

Turkish Studies

Volume 14 Issue 2, 2019, p. 733-744

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14815

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Ocak 2019

✓ Accepted/Kabul: Mart 2019

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Funda TOPRAK - Doç. Dr. Ahmet KESGİN – Doç. Dr. İsmail AKBAL

This article was checked by iThenticate.

İSLAMOFOBİNİN TARİHSEL KÖKENLERİ VE NEDENLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

İsmail SAFİ*

ÖZET

İslam dinine ve Müslümanlara karşı bir akım haline gelen ve “İslam korkusu” olarak tanımlanan İslamofobi, bugün küresel düzeyde dünyayı tehdit eden bir hastalık haline gelmiştir. İslamofobi, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batılı ülkelerin iç ve dış politikalarında kullanılan ayrımcılık, ötekileştirme yöntemi olarak uluslararası alanda kullanılmaktadır. Tek tip bir İslamofobiden bahsetmek mümkün değildir. Hindistan’da, Tayland’da, Çin’de, Kıta Avrupası’nda, Amerika Birleşik Devletleri’nde İslamofobi uygulamaları görülmektedir. Nedenler farklı olsa da ortak nokta İslam korkusu-İslam düşmanlığıdır ve her geçen gün batı demokrasilerinde İslamofobi artmaktadır.

İslamofobi 11 Eylül 2001 saldırıları ile artmış ve Batılı devletlerin dış politikalarının merkezine oturmuştur. Bu tarihten sonra Batılı ülkelerde Müslümanlar, o ülkenin kendi vatandaşları dahi olsa ayrımcılığa uğramışlardır. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Batı dünyasında Müslüman göçmenler ve mültecileri hedef alınmış, dışlanmış ve ötekileştirilmiştir. İslamofobi odaklı Batı siyasetinin sonucunda Avrupa’da hoşgörüsüz, ırkçı, milliyetçi sağ partiler ortaya çıkmış ve güçlenmişlerdir. Bu durum böyle devam ederse dünya barışı tehlikeye girecek ve Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” tezi haklı çıkacaktır. Son yıllarda iyice artan İslamofobinin sebep olduğu aşırı sağ ve ırkçı hareketler dünya genelinde hızla güç kazanmaktadır. Bu çalışma, dünya barışını tehdit eden İslamofobinin tarihsel ve siyasal kökenlerini inceleyerek, İslamofobinin nedenlerini tespit etmek; ayrıca İslamofobiyle mücadelede ne tür yöntemlerin kullanılması gerektiğinin tespitini yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Ayrımcılık, Hristiyanlık, Göç, Ötekileştirme.

* İstinye Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. E-posta: isafi@istinye.edu.tr

THOUGHTS ON THE HISTORICAL ORIGINS AND THE REASONS OF THE ISLAMOPHOBIA

ABSTRACT

Islamophobia, which has become a movement against Islam and Muslims, defined today as the fear of Islam and has become a threat to the world at the global level. Islamophobia is used in the international arena as means to overcome the discrimination used in the domestic and foreign policies of Western countries, especially the United States. There is no standardized Islamophobia. Islamophobia practices are observed in India, Thailand, China, Europe and the United States. Although the reasons are different, the common point is that fear of Islam and anti-Islam.

Islamophobia increased with the attacks of September 11, 2001 and became the center of foreign policy of Western states. Since then, Muslims in Western countries has been discriminated even if they are citizens of that country. Migrants and Muslim refugees have been targeted, excluded and marginalized in the Western world, particularly in the United States. Due to the Western policy on Islamophobia, intolerant, racist and nationalist far-right parties have emerged and gained wider in Europe. If this situation continues like this, the peace of the world will be in danger and the thesis of the clash of civilizations of Huntington will be justified. Far-right, racist movements that cause Islamophobia, which have proliferated in recent years, are rapidly gaining power around the world. This study aims to identify the historical and political origins and causes of Islamophobia that threaten the peace of the world. It also aims to determine the methods to be used in the fight against Islamophobia. Islamophobia emerged in the Western world and there are historical, cultural, religious, economical, political and social reasons.

STRUCTURED ABSTRACT

Islamophobia, which has become a movement against Islam and Muslims, defined today as the fear of Islam and has become a threat to the world at the global level. This concept has been centered on the foreign policies of the Western states, especially with the attacks of September 11, 2001. After this date, Muslims in Western countries have been discriminated against even if they are citizens of that country. Muslim migrants and refugees were targeted, excluded and marginalized in the Western world, particularly in the United States. Due to Western politics focused on Islamophobia, intolerant, racist and nationalist right-wing extremist parties have emerged and strengthened in Europe. In this study, a historical analysis of Islamophobia which has become a global problem and its reasons will be examined. In the study, a conceptual framework about Islamophobia will be put forward; then, from the moment when Islamophobia emerged to the present day, the process and the socio-economic and historical reasons underlying Islamophobia will be analyzed. As a result, inferences on the application of a method to fight against Islamophobia will be included. Islamophobia, which is literally defined as the fear of Islam, is a global level concept today. This concept is derived from the word Islam and phobia. In ancient Greek mythology, phobia called the god of fear and horror, fear. The word fobia refers to the

unusual fear of a situation or event that cannot be feared under normal circumstances. Islamophobia, which describes the fear of Islam and Muslims who are members of this religion, is used synonymously with anti-Islamism. When the scientific publications about Islamophobia are examined, the definition of the concept refers to the perception of xenophobia and racism. Islamophobia is a method of alienation as a means of hostility that has been used repeatedly in the domestic and foreign policies of Western states. Islamophobia is a movement against both the religion and its members. Despite globalized Islamophobia, there is no standardized Islamophobia. Islamophobia practices are observed in India, Thailand, China, Europe and the United States. Although the reasons are different, the common point is that fear of Islam and anti-Islam. Firstly, when the event is approached in the historical process, it is seen that since the emergence of Islam, the Christian-Muslim conflicts started and showed continuity. From the moment of its emergence, Islam was perceived as a problem for the Western countries. From the 8th century to the 11th century, Muslims captured the Christian lands and then Islamization began. Thereagainst, Christians' counter-attacks occurred between the 11th and 13th centuries. The period of Muslim attacks, which would continue until the 17th century, started again when the Turks assumed the protection of Islam. As a result, Muslims have spread to Europe and threatened Vienna. The vanity of the Western world was also an important factor in the emergence of Islamophobia. The enlightenment movement during the Middle Ages, was the basis of Islam and Turkish opposition. Especially during the Enlightenment period, activities were concentrated and the most important contribution to Islamophobia was made by Enlightenment period thinkers. In this context, considering the reasons of Islamophobia; we see that economical, political, civil, demographic, media threat and Western politics and political parties came to the fore. Islamophobia, which has become a global disease and is increasing in the Western world and has caused the emergence of Eurobia and conservative nationalism. Islamophobia is an unacceptable phenomenon for all societies who believe in democracy and the existence of basic human rights. If such a situation in the future is not desired in a confrontational world, the Western world must abandon its policies of marginalization, exclusion and humiliation against Muslims. The rise of extreme right parties poses a threat not only to Muslim refugees living in these countries, but also to their own communities. Finally, technology should be used more effectively in the fight against Islamophobia. Moreover, the human rights violations that the Western media emphasize and constantly propagate should be gradually corrected. Political, academic and legal attempts should be made against the Western media's smear campaign on human rights violations. Muslim countries should act together and establish a media network that can compete in the international arena. Intellectuals have an important role in the fight against Islamophobia. Scientists and intellectuals should be encouraged to fight against Islamophobia. Islamic countries should encourage scientific meetings by academics. As a result, in a wide-ranging platform, clergy, academics, politicians and non-governmental organizations should come together and hold a common mind in the struggle. Nowadays, Islamophobia is threatening world peace.

Keywords: Islamophobia, Discrimination, Christianity, Immigration, Alienation.

Giriş

İslamofobi sürekli gündemde sıcak tutulan bir tartışma konusu olarak durmaktadır. İslamofobinin ortaya çıkışı ve arkasında yatan sebeplerin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada küresel bir sorun haline gelen İslamofobinin tarihsel bir analizi yapılacak ve nedenleri irdelenecektir. Çalışmada, öncelikli olarak İslamofobi hakkında kavramsal bir çerçeve ortaya koyulacak; ardından İslamofobinin ortaya çıktığı andan itibaren günümüze kadar olan süreç incelenecektir. İslamofobinin altında yatan sosyo-ekonomik ve tarihsel nedenler analiz edilecektir. Sonuç olarak da İslamofobi ile mücadelede nasıl bir yöntem uygulanması konusunda çıkarımsamalara yer verilecektir.

İkinci Dünya Savaşı'nın galibi liberal demokrat Batı dünyası kendine dünyaya demokrasiyi yayma misyonu yüklemişti. Batılı liberal devletler sahip oldukları sömürgelerden çekilirken o ülkelerde demokratik yapılar kurmaya, demokratik örgütler oluşturmaya karar verdiler. Açıkçası kurmak istedikleri demokrasi modeli liberal demokrasi idi. Fakat Batı'nın liberal demokrasiyi benimsemiş siyasal rejimleri kendilerinde uyguladıkları siyasal rejimi üçüncü dünya ülke vatandaşlarına, özellikle de Müslüman ülke vatandaşlarına uygularken çatışmacı ve ikircikli bir tutum sergilemektedirler. Siyasal liberal öğelerle bütünleşmiş Batı'nın temel tutarsızlığı çoğulculuğu, çok renkliliği, farklılıkları reddetmesinde kendini göstermektedir. Bir taraftan özgürlük, eşitlik, insan hakları, seyahat ve ikamet özgürlüğü, düşünce ve düşündüklerini ifade özgürlüğü gibi evrensel ilkelerin propagandasını yaparken diğer taraftan kendi dışında olan farklılıkları reddetmek, ötekileştirmek ve aşağılamak gibi çatışmacı, ikircikli bir tutum sergilemektedirler.

Batı'nın liberal güçleri, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Müslümanlar söz konusu olduğunda liberal ilkeleri göz ardı terk etmiş, liberal ideolojinin temel söylemi olan hoşgörüyü bir kenara atmış, ön yargılı, ayrımcı, dışlayıcı tutum takınmışlardır. Ön yargı ile kastedilen Batı'da yaşayan Müslümanlar mültecilere karşı kamuoyunun takındığı aşağılayıcı tutum ve tavırlardır. Ayrımcılık ise, iş ve çalışma hayatında, sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanmada Müslümanların uğradığı güçlükler ve yaşanan sıkıntılardır. Dışlanma ise, Müslümanların siyasal ve sosyal haklardan yoksun bırakılmasıdır. Burada Müslümanların uğradığı ayrımcılık ve dışlanma Hristiyanlar ve Yahudiler için söz konusu bile edilmemiştir.

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, soğuk savaşın sona ermesine müteakip, Batı'da Müslümanlara karşı ayrımcılık, dışlanma ve fiili saldırılar iyice artmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan İslam karşıtlığı başta Hollanda ve İngiltere olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Üstelik bu durum toplumsal anlamda kalmamış siyasi söylem olarak da partilere yansımış ve siyasal alanda Müslümanlara karşı söz konusu tutumlar yoğun taraftar toplamıştır (Çötök ve Taşdelen, 2013: 10).

1. İslamofobinin Tanımı ve Kapsamı

Kelime anlamıyla "İslam korkusu" olarak tanımlanan İslamofobi, bugün küresel düzeyde kullanılan bir kavramdır. Kavram İslam ve phobia kelimesinden türetilmiştir. Eski Yunan mitolojisinde korku ve dehşet tanrısı olarak adlandırılan "phobia" korkuyu ifade etmektedir. Fobi/fobia kelimesi olağan koşullarda korkulmayacak bir durum ya da olay karşısında ortaya çıkan olağandışı korku hali anlamına gelmektedir (Aktaş, 2004: 35; Köprülü, 2018: 295). İslam dini ve bu dinin mensupları olan Müslümanlara karşı duyulan korkuyu anlatan İslamofobi İslam karşıtlığıyla da eş anlamlı kullanılmaktadır. İslamofobi ile ilgili bilimsel yayınlar incelendiğinde kavramın tanımlamalarında yabancı düşmanlığı ve ırkçılık algılamasına da atıf yapılmaktadır.

İslamofobi, Batılı ülkelerin iç ve dış politikalarında defalarca kullanılan bir ötekileştirme metodu, düşmanlaştırma aracı olarak uluslararası alanda yeni bir söylem haline gelmiştir. İslamofobi, hem bir dine hem de o dinin mensuplarına karşı bir akımdır. Kavram küreselleşmesine rağmen, tek tip

ve tek çeşit uygulamaları yoktur. Günümüzde Budizm'in merkezi olan Hindistan'da, Tayland'da, Komünist Çin'de, Ortodoks Sırbistan'da, Katolik Hırvatistan'da, Yahudi İsrail'de, Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde farklı İslamofobi uygulamaları görülmektedir. Nedenleri farklı olsa da hepsinin ortak noktası İslam korkusu-İslam düşmanlığıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 11 Eylül 2001 saldırıları İslam dinine ve onun mensuplarına karşı korkuyu artırmış ve İslamofobi Batılı devletlerin dış politikalarının merkezine yerleşmiştir (Akgönenç, 2011: 17). 11 Eylül saldırılarından başka Hollandalı yapımcı Theo Van Gogh'un öldürülmesi, İstanbul, Madrid, Bali, Mumbari ve Londra saldırıları gibi olaylar da İslamofobinin artmasına sebep olmuştur. Söz konusu saldırılar sonrası birçok Batılı ülke Müslüman vatandaşlarına ve göçmenlere ayrımcı muamelelerde bulunmuştur (Filiz, 2011: 533). Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere bütün Batılı ülkelerde bilinçli olarak "olumsuz ve ön yargılı bir İslam ve Müslüman algısı" yaratılmıştır (Larsson, 2011: 79; Kalın ve Esposito, 2018: 295). 11 Eylül saldırıları ve Avrupa'daki terör ve şiddet olayları sonrasında "İslami terör" kavramı yoğun bir şekilde dillendirilmeye başlanmıştır. 11 Eylül saldırılarının gerçekleştiği 2001 yılından itibaren her türlü terör ve şiddet eylemi İslam diniyle özdeşleştirilmiştir.

2. İslamofobinin Nedenleri

Batı dünyasında ortaya çıkan İslamofobinin tarihi, kültürel, dini, ekonomik, siyasi ve sosyal birçok nedeni vardır. İlk olarak tarihsel süreçte olaya yaklaşıldığında, İslam'ın ortaya çıkışından itibaren Hristiyan-Müslüman çatışmalarının başladığı ve süreklilik gösterdiği görülmektedir. İlk ortaya çıktığı andan itibaren İslam, Batı için bir sorun olarak algılanmıştır. 8. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar Müslümanlar, Hristiyan topraklarını ele geçirmişler ve ardından İslamlaştırma başlamıştır. Buna karşı 11. ve 13. yüzyıllar arasında Hristiyanların karşı saldırıları meydana geldi. Yani Haçlı saldırıları gerçekleşti ve sonuçta Latin Kudüs Krallığı oluşturuldu. Daha sonra Türklerin İslam'ın koruyuculuğunu üstlenmesiyle birlikte 17. yüzyıla kadar devam edecek olan Müslüman saldırıları dönemi tekrar başladı. Sonuçta Avrupa'nın içlerine kadar Müslümanlar yayıldı ve Viyana'yı tehdit edecek duruma geldiler (Hourani, 1994: 20-21).

Nihayetinde İslam dini Hristiyanlığın karşısında en büyük rakip olarak görülmüştür. Tarihsel süreç içerisinde özellikle de Türkler tarafından Avrupalıların savaşlarda sürekli mağlup edilmesi sonucunda bu durum Batılılarda Müslümanlara ve Türklere yönelik bir travma yaratmıştır. Başka bir ifadeyle bu mağlup etme durumunun ileride tekrar gerçekleşme ihtimali Batılılarda sürekli tedbirli ve hasmane bir tutuma neden olmuştur. Batı dünyasının bu tutumunun Haçlı seferlerinden günümüze kadar bir bilinçaltı çağrışım olduğu düşünülmektedir. Ayrıca İslam karşıtlığının temelinde hem Hristiyan hem de Helen kültürünün tarihsel birikimi yatmaktadır. Hristiyan-Müslüman çatışmasının coğrafi olarak Kudüs ve Anadolu olduğu görülmektedir. Hristiyanlık için kutsal olarak bilinen Kudüs ve Helen kültürü için bir megallo idea olan Bizans toprakları İstanbul ve Anadolu dur. Özellikle Batı Anadolu Helen kültürü için coğrafi olarak merkezi bir öneme sahiptir (Kula, 2005: 3-4).

Her iki din arasındaki mücadele savaşların yanında dinsel ve kültürel meydan okumalarla devam etmiştir. İlk meydan okuma kutsal kitaplar üzerinden gerçekleşmiştir. Müslümanların tezi İncil'in gerçek anlamını yitirmiş, yozlaştırılmış olması, daha doğrusu bozulup tahrif edilmiş olması üzerinedir. Buna karşılık Hristiyanlar da Kuran'ın otantikliğini kabul etmişlerdir. Hristiyanların bu reddi sadece Kuran üzerine değil aynı zamanda İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in peygamberliği üzerinedir. Hristiyanlara göre Hz. İsa var iken başka bir peygambere ne gerek vardı? Hristiyanlara göre Hz. Muhammed peygamber değildir. Onun yaptıkları olağan şeylerdi, mucize eseri değildi ve bunları sıradan bir insan da yapabilirdi (Hourani, 1994: 25).

Olaya kültürel olarak yaklaşıldığında Avrupalı topluluklar, en başından beri Avrupalı kimliklerini dışarıdaki toplulukları esas alan bir çizgi üzerinden tanımlamaktadırlar. Kendilerini Batılı olarak gören Avrupalı topluluklar, diğerlerini yani Asyalı ve Afrikalı toplulukları alt, aşağı, ikinci sınıf

olarak görme eğiliminde olmuşlardır. Asya’da yaşayan Türk, Arap ve Persleri “despot ve barbar” olarak; kendilerini de çağdaş ve medeni nitelendirmişlerdir. Açıkçası kendilerini öteki üzerinden tanımlamışlardır. Ötekine de her türlü olumsuzluğu yüklemişlerdir. Kendilerini kültürel olarak tanımlarlarken diğer toplulukları ötekileştirmişlerdir. Bu ötekileştirmedeki temel unsur daima İslam olmuştur (Aktaş, 2004: 39-40; Kesgin, 2018: 92).

Elbette burada Batı’nın “Avrupalı Birlikteliği” oluşturmak kaygısı da önemli bir etkidir. Kültürel anlamda bir Avrupalı kimliği yaratmak için, başka bir ifadeyle Batı bütünlüğü ve birlikteliği sağlamak için, her zaman güçlü bir ideolojik düşmana gerek duymuşlardır. 20 yüzyıla kadar Batılılar, bütünlük ve birlikteliği oluşturmak için öteki ya da düşman öge olarak Müslümanları seçmişler; daha sonra komünizme yönelmişlerdir. Doğu blokunun yıkılmasından sonra öteki ya da düşman öge olarak tekrar İslam’ı seçmişlerdir. Kısacası Avrupalılar ne zaman bir bütünleşme arzusu duysa ve bütünleşme için bir kimlik sorunu ortaya çıksa İslam’ı ötekileştirmiş ve bunun üzerinden kimlik inşa etmeye kalkmışlardır. Bir asır boyunca Hristiyan Batı ile İslam arasında hep bu süreç yaşanmış, İslam toplulukları hep Batı’nın ötekisi olmuştur (Huntington, 2002: 308). Batı’nın İslam’ı kimlik inşasında düşman ve öteki öge olarak kullanması ilk olarak haçlı seferleri ile olmuştur. Haçlı seferlerine katılan köylüler, feodal beyler, aristokratlar ve ruhban sınıfı gibi çok farklı kesimler, ortak düşman hedef İslam üzerinden bir araya gelmişler ve kolektif bir kimlik insanı, “Avrupalı Kimliği” ortaya çıkarmıştır. Kısaca Avrupalılık kimliğinin antitezi de “İslam” olmuştur (Gökçe, 2011: 41).

15. yüzyıldan sonra Avrupa’da Rönesans ve Reform dönemleri gerçekleşmiş, yeni keşifler ve icatlar sayesinde Avrupa zenginleşmiş ve güçlenmiştir. Buna karşın İslam dünyası ise iç çatışmalar gibi birçok nedenden dolayı yerinde saymış, İslam ülkeleri zayıflamaya başlamıştır. Böylece Batı’nın İslam dünyasına karşı kolonileşme/sömürgecilik süreci başlamıştır. Açıkçası sürekli saldırgan karakter taşıyan Batı zengin Doğu ülkelerini sömürmüştür. Sömürgeleştirme sürecinde Avrupalı birlikteliği ne zaman sarsıntıya uğrasa onları bir araya getiren en önemli unsur yine İslam düşmanlığı olmuştur.

19. yüzyılda Avrupalı Hristiyanların Asya ve Afrika’da hakimiyet kurmasından sonra İslam dinini toptan reddeden ve hasmane tutumda aşırılığa kaçan bir Evangelikanizm görüşü ortaya çıkmıştır. Evangeliklerin yaptığı bilimsel çalışmalar ve konferanslar Batı’da İslam’a karşı hasmane tutumlardaki temel etkidir (Hourani, 1994: 37-45).

20. yüzyıla gelirken yine temel hedef Müslümanlar olmuştur; fakat bu düşmanlık Osmanlı Devleti üzerinden yürütülmüştür. 1900’lü yıllarda öteki olarak İslam ve Türkler ikinci plana itilmiş bunun yerini önce faşizm sonra da komünizm almıştır. Ekim Devrimi ile birlikte, Avrupalılar için Müslümanlar birincil hedef olmaktan çıkmış, soğuk savaş dönemi komünistleri hedef haline gelmiştir. Berlin duvarının yıkılması sonrası soğuk savaş dönemi sona ermiş ve eski düşman öge tekrar hatırlanmıştır. Başka bir ifadeyle dünyada iki kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme geçişte, “öteki” ögesi tekrar İslam olmuştur. Komünizm korkusunun yerini İslam korkusu ihdas edilmiştir.

İslamofobinin ortaya çıkmasında Batı dünyasının kibri de önemli bir etkidir. Huntington, İslam ve Hristiyan medeniyetlerinin farklılığında en belirgin gösterge olarak Batı’nın kibri karşısında İslam’ın hoşgörüsüzlüğünü ileri sürmektedir (Huntington, 2002: 267). Huntington’un İslam’ın hoşgörüsüzlüğü iddiasını ileri sürmesinin nedeninin Batı’nın kibrini ve üstünlük iddiasının üstünü örtmek için olduğunu anlamak zor olmasa gerek. Batı’nın kibrine gelince, bu kibir Aydınlanma Dönemi’nin ürünüdür. Orta Çağ boyunca yükselen Aydınlanma akımı İslam ve Türk karşıtlığının temelini oluşturmuştur (Akbal ve Karasoy, 2013: 156-158).

Batı’nın kibrini göstermek için kullanılan kavram ‘Oryantalizm’dir. Batılı toplumların kültürel üstünlük iddiasıyla, Doğu üzerinde kuvvet denemeleri olarak tanımlanan oryantalizm (Said, 1998: 18-19), Batı’nın Batılı olmayan bütün diğer kültürlerden ve halklardan yüksek olduğu esasına dayanmaktadır (Said, 1998: 19). Oryantalizm/Doğuculuk, Batı’nın Doğu’ya egemen olması anlamına da gelmektedir. Batı’nın Doğu üzerindeki otoriter mülkiyet iddiasıdır ve keyfi olarak Doğu’nun yapısını

değiştirmeye çalışmasıdır. Başka bir ifadeyle Batı'nın Doğu'yu gerçek anlamıyla değil de nasıl görmek istiyorsa o şekilde yeniden kurgulaması veya yeniden üretmesidir (Kula, 2011: 506). Kısaca Oryantalizm, Batı'nın Doğu'yu kendi bakış açısıyla tanımlamasıdır. Doğal olarak Batı bu tanımlamayı yaparken Doğu hakkındaki önyargılarını da güçlü bir şekilde ortaya koymakta; bunu yaparken Batı'nın temel tutarsızlığı çoğulculuğu, çok renkliliği ve farklılıkları reddetmesidir (Said, 1998: 31, 45; Doğan, 2012: 21).

İslamofobinin bilimsel ve felsefi kaynakları, Orta Çağ boyunca İslam'a karşı Hristiyan birliğini sağlamaya yönelik her türlü stratejik-taktik etkinlikleri ve faaliyetleri içermektedir (Kula, 2011: 508). Özellikle Aydınlanma döneminde faaliyetlerin yoğunlaştığını ve İslamofobiye en önemli katkıyı Aydınlanma dönemi düşünürlerinin yaptığı görülmektedir (Kula, 2011: 507-520).

Orta Çağ'dan 21. yüzyıla kadar olan süreçte, bilim insanları ve aydınların çabalarıyla, Batılı toplumlar kendilerini Doğu'dan ayırmış ve "Doğu despotizmi, Doğu geri kalmışlığı, Doğu romantizmi ve Doğu'nun vahşiliği" söylemleri ile Doğu'yu ötekileştirmişlerdir. Özellikle akademik camiada Batılı yazarların İslam'ı ve Doğu'yu düşman bir öge olarak tanıtan yazıları ve oryantalist görüşleri İslamofobinin doğmasındaki önemli bir etkidir. Bu yazarların önde gelenlerinden bir tanesi Wilhelm Leibniz'dir. Leibniz, Batı'da oluşan barbar Türk imajının yaratıcılarından. Eserlerinde Türklerden akıldışı davranışlar sergileyen vahşi, Asyalı Müslüman topluluklar olarak bahsetmiştir (Kula, 2005: 16).

Batı düşünürlerinin birçoğunda Leibniz ile paralel tutum ve davranışlar görülmektedir. Örneğin Voltaire, Müslümanlar özelinde Türklere hakaret etmekte, vahşi bir betimlemeyle köle taciri olarak tanımlamakta ve kölelerine vahşiyane davranışlar sergilediklerinden söz etmektedir (Voltaire, 1994: 242). Aynı şekilde Francis Bacon, Türkleri acımasız, despot, barbar gibi tanımlayan cümlelerle yermektedir. Bacon, Türkler için yayılmacı ve şovenist nitelendirmelerinde de bulunmaktadır. Bir başka Batılı düşünür olan Dante de Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi cehenneme layık görmektedir (Aktaş, 2004: 45). Montesquieu ise, Osmanlı Devleti üzerinden yaptığı eleştirilerde Türkleri Doğu despotizminin temsilcisi olarak nitelendirmektedir (Kinglake, 1982: 113-118). Schelegel ise, İslam ve onun peygamberi Hz Muhammed'i eleştirip yermekte, İslam dininin ahlaki öğelerini görmezden gelerek, İslam dininin kuruluş dönemindeki savaflara dikkat çekerek yakıcı ve yıkıcı öğeleri öne çıkarmaktadır (Hourani, 2001: 60). Elbette bu yazarlara son dönem akademik camiadan Francis Fukuyama ve Samuel Paul Huntington'u da eklemek gerekmektedir. Sonuç olarak Batılı akademisyen ve düşünürler bilinçli olarak Müslümanlar ve Türkler aleyhinde bir ön yargının oluşmasına hizmet etmişlerdir. Bu ön yargıları oluşmasında Batı'da akademik camiada etkili olan bilim insanlarının kendi ortodoksi tutumuyla İslam'ı yorumlamaları önemlidir. Batılı bilim insanları ve düşünürler Ortodoks ve Yahudi geleneğiyle şekillenmiş, biçimlenmiş bir kafa yapısı ile İslam dinini, hadisi, fikhî yorumlamışlar ve İslam teolojisi üzerine ön yargılı ortodoksi bir bakış açısı geliştirmişlerdir (Hourani, 1994: 13; Elik, 2013: 462). Kısacası Avrupa üniversitelerinde İslam üzerine yapılan araştırmalar İslam hakkında çoğunlukla ve popüler olanlar arasında yeterince objektif veriler ortaya koyulmadı. Bu çalışmalar bakıldığında, İslam'ın özüne ve İnsanlığa yönelik öğütlerinin ve görüşlerine değinmeden, daha çok İslam'ın ilk dönemindeki savaflara ve erken dönem çatışmalarına yönelik veriler sunmuşlardır. Böylece bu çalışmalar, kendinden sonraki çalışmalarını da bu yönde etkilemişlerdir (Hourani, 1994: 53).

İslamofobinin nedenlerine bakıldığında;

1. Ekonomik tehdit: Batı dünyasının İslam korkusu ve tehdit algısı oluşturmak, İslam düşmanlığı yaratmak hedefinin altında ekonomik kaygılar olduğu da düşünülmektedir. Batılı ülkeler yıllardır İslam toplulukları üzerinde sömürgeler kurmuşlar ve emperyalist emellerini gerçekleştirmişlerdir. Ama İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeleri terk etmek zorunda kalmışlardır. İslamofobi sayesinde, özellikle de "İslami terör" söylemleri ile bu ülkeleri dolaylı yoldan tekrar sömürmek, farklı biçimlerde sömürgecilik sistemi kurmayı amaçlamaktadırlar. Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak, Afganistan ve Suriye müdahalelerini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Açıkçası

değerli yer altı zenginliklerine ve enerji kaynaklarına sahip İslam coğrafyasında gerçekleştirecekleri her türlü eylem ve davranışı “terörler mücadele” bağlamında meşrulaştırma çabası güden bir anlayıştır. Ayrıca Batılı ülkelerin ekonomileri her geçen gün küçülmekte ve daralmaktadır. Batılı ülkeler kendi ülkelerindeki sosyo-ekonomik sorunları çözmek için çareyi mültecileri dışarı atmakla görmüşler ve mülteciler arasında en kalabalık kesim olan Müslümanları hedef seçmişlerdir.

2. Siyasi tehdit: Batılıların Müslümanları ya da İslam dünyasını siyasi, medeni ve demografik nedenlerle tehdit olarak görmektedir (Esposito, 1999: 105-106). Siyasi tehdit, dini fundemantalizm ya da köktendincilik üzerinden açıklanmaktadır. İslam dünyasında köktendinci, İran tarzı bir rejimin dünyaya ihraç edileceği korkusudur. Batı dünyası bu korkuyu daha önce Komünizm ile yaşamıştı (Esposito, 1999: 106).

3. Medeni tehdit: İslam-Batı ilişkilerinde Müslümanların Batı’yı dini ritüeller üzerinden değerlendirmesi ve Batılıları modern ve çağdaş olarak değerlendirmek yerine “Yahudi, Hristiyan ve Laik” olarak görmesi ve buna karşı bir duruş sergilemesi, suçlama olarak kullanmasıdır. Her ne olursa Müslümanların bütün suçlamaları Batı tarafından akıldışı olarak kabul edilmektedir (Esposito, 1999: 106).

4. Demografik tehdit: Batı’da yaşayan Müslüman nüfusun artması demografik bir tehlike olarak algılanmıştır. 1960’lı yıllarda başlayan göç hareketleri 2000’li yıllarda iyice artmış, bugün birçok Batılı ülkede Müslümanların genel nüfusa oranı % 10’un üzerine çıkmaya başlamıştır. Birçok Avrupa ülkesinde İslam ikinci büyük din olmuştur (Esposito, 1999: 107). Bu artış Batılı ülkelerde endişe karşılanmakta ve bir tehdit olarak görülmektedir ve Eurobia’ya sebep olmaktadır. Avrupa’da aşırı sağ siyasi partiler ve gruplarınca bir korku tekniği olarak kullanılan kavram olan Eurobia, Avrupa’daki düşük doğum oranları karşısında Müslüman toplumlardan ve Avrupa ülkelerinden gelen ve giderek artan göçler yüzünden birkaç kuşak sonra göçmenlerin çoğunluk haline geleceği endişesi ve Avrupa’nın Radikal İslam tarafından kuşatılacağı korkusunu ifade etmektedir (Akbal, 2013: 160-164).

Nihayetinde Batı’daki Müslüman mülteciler İslamofobiden kaynaklanan birçok sorunla karşılaşmaktadırlar.

5. Medyatik tehdit: Avrupa’da göçmenler ve mültecilerin karşılaştıkları İslamofobik sorunların başında Batı medyasının tutumu gelmektedir. Müslüman göçmenlere karşı Batı medyası hoşgörüsüz, ayrımcı ve ötekileştirmeci bir yaklaşım sergilemektedir. Sarih bir şekilde ifade etmek gerekirse, İslamofobinin yeniden üretilmesinde medyanın görmezden gelinemeyecek kadar önemli bir rolü ve işlevi vardır.

İslam dünyasına ve Müslüman mültecilere karşı ön yargılı ve kasıtlı bir yayın politikası geliştiren Batı medyası, Avrupa’da Müslüman mültecilerin yaşadıkları problemlerin temel sorumlusudur. Batı medyasının bu zararlı tutumundan dolayı Müslümanların Avrupa toplumlarına entegrasyonu zorlaşmış, etnik, kültürel ve dini ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Elbette bu sorunların yaşanmasında medyayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanan siyasi partilerin de önemli bir payının olduğu görülmektedir. Medyanın bu yaklaşımı Müslümanlar içerisindeki Batıcı ve ılımlı düşünenleri de zor durumda bırakmıştır (Filiz, 2011: 533).

Batı medyası İslamofobi konusunda birliktelik sergilemekte ve kurumsallaşmış bir davranış sergilemektedir. Kamuoyunu derinden etkileyecek negatif haberler İslam dini ile ilişkilendirilerek işlenmektedir. Açıkçası Batı medyası bunu stratejik olarak yapmaktadır. Sürekli olarak İslam’la ilgili haber ve yorumlarında terörizm, köktendincilik, hoşgörüsüzlük, kadına yönelik baskı ve şiddet gibi konuları işlemektedir ve hep bir

olumsuzluğa vurgu yapılmaktadır. Medyanın kamuoyunda yarattığı algıya göre Müslümanlar otoriter, militan, köktenci, Batı'yı tehdit eden ve şiddet yanlısıdır (Gökçe, 2011: 75). Sunulan resim ve tablolarla kızgın, patlamaya hazır militanlar hep önde gösterilmektedir. Haberlerdeki vurgular bayrak yakmalar, kılıç, keskin bıçaklar gibi şiddet özendirici niteliktedir. Üstelik Batı medyası sürekli olarak İslam'ı terörle ilişkilendirmektedir. Bunun nedeni tarihsel İslam-Hristiyan düşmanlığını yeniden uyandırmaktır. İslam bir din olarak değil Batılı karşıtı, Batı'ya meydan okuyan bir ideoloji olarak gösterilmektedir. Yine medyanın çabasıyla Müslümanların büyük çoğunluğunun İslami terörizmi haklı gördükleri ve destekledikleri algısı yaratılmaya çalışılmaktadır (Gökçe, 2011: 85). Dolayısıyla bilinçli bir şekilde Batı kamuoyunda medya tarafından İslam dünyasına karşı önyargılar oluşturulmaktadır.

6. Batı siyasetinin ve siyasal partilerinin de yaklaşımı sorunludur. Bugün Avrupa'da hoşgörüsüz, ırkçı, milliyetçi sağ partiler ortaya çıkmış ve güçlenmişlerdir. Bu partilerin temel dayanak noktası göçmen karşıtı söylemler olmuş ve buradan aldıkları destekle iktidara göz dikmişlerdir (Klausen, 2005: 181). Avrupa siyasetinde aşırı sağcı partiler Hristiyanlık ve Nazi sembolleri kullanarak neo-popülist bir hareket haline gelmekte ve siyasi bir tehdit oluşturmaktadırlar. Örneğin Avusturya'da aşırı sağ ve ırkçı söylemlerle siyaset yapan Özgürlükçüler Partisi 2013 seçimlerinde % 20 oy oranıyla parlamentoya 42 milletvekili sokmayı başarmıştır. Yunanistan'da aşırı sağcı ve yabancılara karşı tutumuyla bilinen Altın Şafak partisi 2012 seçimlerinde parlamentoya girmiştir. Sadece bu ülkelerde değil Avrupa genelinde yapılan seçimlerde sağ partiler oylarını artırmışlardır. Avusturya ve Yunanistan'ın yanı sıra Almanya, İtalya, Avusturya, Almanya, Macaristan, Fransa ve Hollanda'da da yapılan son seçimlerde sağ partilerin oylarında artış gözlenmiştir. İşte siyasi alanda her geçen gün güçlenen bu hareketler parti programlarında mültecileri ve İslam'ı hedef göstermektedirler. Başka bir ifadeyle siyasi programlarındaki İslam karşıtlığı onları parlamentoya taşımıştır. Ayrıca Mülteci ve yabancı düşmanlığını savunan siyasi partilerin, aşırı sağ partilerin, iktidara her geçen gün yaklaşması; bu durum karşısında oy kaygısı duyan ılımlı partilerin de çok kültürlülük, çok renklilik politikalarından vaz geçmek zorunda kalmalarıdır (Duman&Alacahan, 2011: 57-60).

Dolayısıyla göçmenler ve mülteciler konusunda Batı'da ikiyüzlü bir devlet politikası ortaya çıkmıştır. Avrupa devletleri kendi ülkelerinde yaşayan Müslümanlar mültecilerden sürekli olarak demokrasi ve hukuk kurallarına uymalarını isterken, onları sosyal, kültürel, siyasi temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakan kanunlar çıkartmakta, adeta çifte standartlı demokrasi ve hukuk anlayışı sergilemektedir (Alacacioğlu, 2009: 299).

3. Dünyada Muhafazakâr Milliyetçiliğin Önlenemez Yükselişi

Küresel salgın bir hastalık haline gelen ve her geçen gün Batı dünyasında yükselen İslamofobi, mülteci/yabancı düşmanlığına, aşırı sağ siyasal görüşlerin yükselişine, Eurobia ve muhafazakâr milliyetçiliğin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bunların ortaya çıkmasına 11 Eylül olayları, Şarm eş-Şeyh'te Avrupalı turistlere yönelik saldırılar, Türkiye'deki Sinagog ve banka saldırıları, İspanya ve İngiltere'deki metro saldırıları ve Batı-Doğu kültürleri arasındaki çatışma senaryoları da hizmet etmiştir. Üstelik medeniyetler çatışması gibi tezler de İslamofobiyi meşrulaştırmaktadır.

Batı'da 1960'lı yıllardan sonra artan yabancı göçü zaman geçtikçe çekincelere neden olmuş ve çok kültürlülüğün/çok renkliliğin istikrarsızlık ve çatışma yaratacağı kaygısına neden olmuştur. Sonuçta muhafazakâr milliyetçilik ideolojisinin güçlenmesine ve siyasal arenada popülaritesinin artmasına sebebiyet vermiştir.

Batı'da 2000'li yılların ilk çeyreğinde muhafazakâr milliyetçilik ideolojisinin yükselişe geçtiği görülmektedir. Muhafazakâr milliyetçiliğin yükselişinin temelinde İslamofobi yatmaktadır. Çünkü

küreselleşen dünyada, ulusal kimliğin tehdit altında olduğu, yok olma riskiyle karşı karşıya kaldığı dönemlerde önem kazanan muhafazakâr milliyetçilik ideolojisi, yabancı göçü ve ırksal üstünlük-dini üstünlük akımları sayesinde canlı kalmaktadır (Heywood, 2007: 215; Özipek, 2018: 135).

Muhafazakâr milliyetçiler, içeriden ve dışarıdan gelen tehditlere karşı ulusal kimliği güçlendirme arzusu içindedirler. Ulusal birliğe içeriden yönelen en önemli tehdit ise çok kültürlülüğün gelişmesidir. Göç olgusuyla birlikte artan kültürel farklılıklar, siyasal topluluğu tehdit edecek şekilde hem ulusallık bağlarını zayıflatır hem de etnik ve ırksal çatışma yaratmaktadır. Bundan dolayı muhafazakâr milliyetçiler göçe karşı çıkmışlar ve göçlerle ilgili sıkı denetim taraftarı olmuşlardır (Heywood, 2007: 123). Onlara göre farklı din ve geleneğe sahip olan yabancıların göçleri engellenmeli, engellenemiyorsa da gelenler o ülkenin ana kültürü içinde asimile olmaya zorlanmalıdır. Göçmenler, asimile olmak ya da ülkeyi terk etmek tercihiyle baş başa bırakılmalıdır.

Batı toplumlarında muhafazakâr milliyetçilik yükselirken İslamofobi olgusuna karşı tepkisel olarak İslam dünyasında da dini fundamentalizmin/köktendinciliğin yükselişi geçtiği görülmektedir. İslam dünyasındaki dini fundamentalist eğilim Batı'da tehdit olarak algılanmakta ve dünya düzenini tehdit etmede komünizmin yerine geçtiği inancını uyandırmaktadır (Heywood, 2007: 351; Yemenici ve Güngör, 2018: 307).

Sonuç

İslamofobi, demokrasiye ve temel insan haklarının varlığına inanan bütün toplumlar için kabul edilemez bir olgudur. Gelecekte böyle bir durum çatışmacı bir dünya arzulanmıyorsa, Batı dünyası, Müslümanlara karşı ötekileştirmeci, dışlayıcı ve aşağılayıcı politikalarını terk etmesi gerekmektedir. Eğer Batılı devletler İslamofobiden vaz geçmez, aşırı sağ partilerin ve muhafazakâr milliyetçi ideolojinin yükselişinin önüne geçmez ise gelecekte dünyada barış ortamını bulmak pek mümkün gibi gözükmemektedir. Özellikle aşırı sağ partilerin yükselişi yalnızca bu ülkelerde yaşayan Müslüman mülteciler için değil kendi toplumları için de tehdit oluşturmaktadır. Bu durum ileride dünyada tekrar ikili bir kutuplaşmaya, kutsal değerle yüklü bir soğuk savaşa yol açabilir.

Huzurun ve barışın hâkim olduğu bir dünya yaratmak için Batılı güçlere, İslamofobinin terkedilmesi yanında bazı görevler de düşmektedir. Batılı ülkeler İslam dünyasındaki siyasal liberalizm sürecini ve çağdaş demokrasiyi niçin desteklemezler? Ayrıca, Doğu/Batı ayrımı yapmadan bütün toplumlarda hoşgörü, diyalog, konsensüs, toplumsal uzlaş, toplumlararası iletişim ve etkileşim kanallarının açık olmasına niçin katkı sağlamazlar?

İslam dünyası da İslamofobi ile daha ciddi bir şekilde mücadele etmelidir. İslamofobi ile mücadelede öncelikli olarak teknoloji daha etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Ayrıca Batı medyasının vurguladığı ve sürekli propagandasını yaptığı insan hakları ihlalleri kademeli olarak düzeltilmelidir. İnsan hakları ihlalleri konusunda Batı medyasının karalama kampanyasına karşı siyasi, akademik, hukuksal girişimlerde bulunup mücadele edilmelidir. Batı medyası ile yapılan bu büyük mücadelede başarı elde edebilmek özellikle Batı medyasında çalışan liberal tutumlu medya mensupları ile ilişki kurulup desteklenmelidir. Müslüman ülkeler birlikte hareket edip, medya alanında güçlü bir oluşuma gidip, uluslararası alanda rekabet edebilecek bir medya ağı kurmalıdırlar. İslamofobi ile mücadelede aydınlara da önemli görevler düşmektedir. İslamofobi ile mücadelede bilim insanları ve aydınlar teşvik edilmelidir. İslam ülkeleri akademisyenlerin yapacağı bilimsel toplantıları teşvik etmelidirler. Son olarak geniş perspektifli bir platformda din adamları, akademisyenler, politikacılar ve sivil toplum örgütleri bir araya gelerek toplantılar yapmalı ve mücadelede “ortak akıl” oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbal, İsmail ve Alpay Karasoy (2013). Batı'nın Hoşgörüsüz ve Ötekileyici Yönü: İslamofobi. *Demokrasi Platformu*, 34: 152-172.
- Akgönenç, Oya (2011). İslamofobi ile Mücadeleler, *İslamofobi Sempozyum Tebliğleri*. Sivas: İbn-i Hüman Vakfı Yayınları.
- Aktaş, Murat (2004). Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 3/1:31-54.
- Alacacıoğlu H. (2009). Almanya'nın Göçmenlere Yönelik Yabancı ve Uyum Politikaları. *Yurt Dışında Türkler 50. Yılında Göç ve Uyum* (ed. M. Murat Erdoğan). Ankara: Orion Yayınları.
- Çötök, Nesrin Akıncı ve H. Musa Taşdelen (2013). Avrupa Ekseninde Yabancı Korkusu ve İslamofobi Algısının Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 8/6:1-13.
- Doğan, Mehtap (2012). P. Feyerabend ve Çoğulculuk. *İlim Dünyası*, 4:16-26.
- Duman B. ve O. Alacahan (2011). Hollanda'da Müslüman Karşıtlığının Kaynakları, *İslamofobi Sempozyum Tebliğleri*. Sivas: İbn-i Hüman Vakfı Yayınları.
- Elik, Süleyman (2013). Siyasal İslam'ın Yükselişi ve Sönüşü: İslamcılık ve İslamofobi Konusunda Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, 8/12:453-466.
- Esposito, John L. (1999). İslam'dan Korkmalı mı? Yeşil Tehlikenin Ötesi (çev. Ayşe Meral, Ahmet Aydoğan). İstanbul: Birey Yayınları.
- Filiz V. (2009). İslamofobiyadan Müslüman Karşıtlığına: Anti-Müslümanizmin Yayılması, *Yurt Dışında Türkler 50. Yılında Göç ve Uyum* (ed. M. Murat Erdoğan). Ankara: Orion Yayınları.
- Gökçe, O. ve G. Gökçe (2011). Avrupa Medyası ve Kamuoyunda İslam, *Türk, Türkiye İmajı*. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Heywood, Andrew (2007). Siyasi İdeolojiler. Ankara: Adres Yayınları.
- Hourani, Albert (1994). Batı Düşüncesinde İslam. İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Hourani, Albert (2001). Avrupa ve Ortadoğu (çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Huntington, Samuel P. (2002). Medeniyetler Çatışması. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Kalın, İbrahim ve John Esposito (2018). İslamofobi. 2. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kesgin, Ahmet (2018). Mihver Kavramların Tesirleri Üzerine Bir Değerlendirme: Kültür ve Medeniyet/Uygarlık Örneği. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Çalışmaları* (ed. Bekir Çınar vd.). Konya: Çizgi Kitabevi, 92-101.
- Kinglake, Alexandre W. (1982). Doğu Hasreti (çev. Edip Uysal). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Klausen, Jytte (2005). İslam'ı Yeniden Düşünmek, *Batı Avrupa'da Din ve Siyaset* (çev. Mehmet Aydın). Ankara: Liberte Yayınları.
- Köprülü, Gülşah (2018). Avrupa'da Korkunun Değişen Yüzü. *Turkish Studies*, 13/22:285-302.
- Kula, Onur Bilge (2011). İslamofobia: Avrupa Oryantalizmi ve İslamofobianın Felsefi Kaynakları. *Yurt Dışında Türkler 50. Yılında Göç ve Uyum* (ed. M. Murat Erdoğan), Ankara: Orion Yayınları.
- Kula, Onur Bilge (2005). Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi. İstanbul: TİŞ Yayınları.

-
- Larsson, Göran (2011). Avrupa'da İslam ve Müslümanlar: İsveç Örneği, *Avrupa'da İslam ve Müslümanlar* (çev. Arif Korkmaz). Konya: Çizgi Yayınları.
- Özipek, Bekir Berat (2018). Yanlış Sorulara Doğru Cevaplar: Ayrımcılık, İslamofobi, Entegrasyon ve Ötesi. Ankara: Liberte Yayınları.
- Said, Edward (1998). Oryantalizm. İstanbul: İrfan Yayınları.
- Voltaire, F.M.A. (1994). Candide ya da İyimserlik (çev. Server Tanilli). İstanbul: Cem Yayınları.
- Yemenici, Ahmet ve Özcan Güngör (2018). Batı'da İslamofobi Algısının İstatistiksel Anlamı Üzerinde Eleştirel Bir Yaklaşım. *Turkish Studies*, 13/9:293:313.